

УДК 94:355.3(497.11)"1914/1918"(093.2)

COBISS.SR-ID 282278156

**Потпуковник др Далибор Денда**, научни сарадник  
Институт за стратегијска истраживања УО МО  
Одељење за војну историју  
e-mail: dalibor.denda@mod.gov.rs

## **СРПСКА ВОЈСКА 1914–1918 (бројно стање, организација, формација и опремљеност)**

*АПСТРАКТ: У раду се на основу архивске грађе из Војног архива и Архива Србије и осталих релевантних извора и литературе даје преглед промена организације, формације и бројног стања српске војске као и попуна наоружањем и опремом у време Првог светског рата. Систематизовани су и подаци о губицима и броју српских ратних заробљеника у Аустроугарској, Бугарској и Немачкој.*

*КЉУЧНЕ РЕЧИ: Србија, војска, Први светски рат, организација, формација, опремљеност, бројно стање*

У периоду који је претходио епохи ратова 1912–1918. године српска држава створила је супериорну војну организацију, која је своју вредност показала у балканским ратовима и Првом светском рату. Творци те професионалне војне организације у Срба били су краљ Милан Обреновић, чијим су војним реформама из осамдесетих и деведесетих година 19. века створене све институције које је једна савремена армија онога времена морала да има, и генерал и касније војвода Радомир Путник који је у периоду од 1903 до 1912. године, налазећи се на челу Главног ђенералштаба, највише допринео њеном даљем усавршавању и осавремењивању.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> О српским војним реформама у 19. и првим годинама 20. века видети више: Слободан Јовановић, *Влада Александра Обреновића*, I–II (Београд: Геца Кон, 1929–1931); Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, II (Београд: Геца Кон, 1934); *Први балкански рат (операције српске војске)*, књ. I (Београд: Војно-

Нарочито значајну улогу у модернизацији српске војне организације имао је официрски кадар.<sup>2</sup> У току рата 1914–1918. године Србија је имала укупно 3.712 активних официра. Од тог броја било је 43 генералштабна, 2.361 пешадијски, 268 коњичких, 689 артиљеријских, 126 инжењеријских, 11 артиљеријско-техничких, шест инжењеријско-техничких, 100 санитетских, 27 војногосудских и 66 жандармеријских официра. На врху официрског кора крајем 1914. године налазило се тројица војвода и 12 активних генерала. До краја рата број генерала биће повећан на 15, а број војвода на четири, тако да ће укупан генералитет српске војске, укључујући и четири генерала у резерви, бројати 23 лица. Војска је, поред војвода и генерала, имала 141 пуковника, 221 потпуковника, 588 мајора, 698 капетана I класе, 259 капетана II класе, 788 поручника, 997 потпоручника и пет заставника. Од наведеног броја 1.697 официра завршило је српску Нижу школу Војне академије, док су остали официрске еполете добили завршивши војне школе истог ранга у иностранству (углавном руска војна училишта и аустроугарске школе сличног ранга) те напредовали из трупе (подофицири) кроз лично усавршавање или исказано јунаштво у претходним ратовима.<sup>3</sup>

Значајну улогу у ратној формацији имали су резервни официри. Резервни официри добијани су од ђака средњих и виших школа. Захваљујући оваквом начину регрутовања у састав српског официрског кора улазила је комплетна интелектуална елита Краљевине

---

историјски институт, 1959); Саво Скоко, *Други балкански рат*, I (Београд: Војноисторијски институт, 1968); Драга Вуксановић Анић, *Стварање модерне српске војске. Француски утицај на њено формирање*, (Београд: СКЗ, 1993); Милић Милићевић, *Реформа војске Србије 1897–1900*, (Београд: ВИЗ, 2002); Славица Б. Ратковић-Костић, *Европеизација српске војске 1878–1903* (Београд: Војноисторијски институт, 2007); Далибор Денда, „Српска војска у предвечерје епохе ратова 1912–1920”, У : *Први светски рат и балкански чвор* (уредник Момчило Павловић) (Београд: Институт за савремену историју, 2014), 423–436; Dalibor. Denda, „A Professional Army as a Successful factor of war – Case Study: Serbia 1876–1918”, *Why do Nations participate in wars and why not?*, Proceedings from the 13<sup>th</sup> Annual Conference of the Partnership for Peace Consortium CSWG (edited by H. E. Raugh and J. Baev), (Sofia: Military Academy „G.S.Rakovski”), 2014, 15–24.

<sup>2</sup> О српском официрском кадру у Првом светском рату видети више: Д. Денда, „Сербский офицерский корпус в годы Первой мировой войны”, *Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы: очерки истории*, уредник Е.П. Серапионова (Москва: Институт славяноведения РАН, 2015), 98–115.

<sup>3</sup> Према: *Ратна ранг-листа активних официра и војних чиновника 1914–1915* (стање 15. августа 1915), Ниш, 1915; *Ратна ранг-листа активних официра и војних чиновника 1917–1918* (стање 1. јануара 1918), Солун, 1918.

Србије мушког пола. У састав резерве улазили су и пензионисани официри српске војске, као и они некадашњи активни официри који су из разних разлога напустили војну службу. У периоду од 1914. до 1918. у српској војсци укупно 6.725 људи носило је чин резервних официра. Од тог броја било је четири генерала, 46 пуковника, 31 потпуковник, 250 мајора, 867 капетана I класе, 1.086 капетана II класе, 1.236 поручника и 3.205 потпоручника. Ако изузмемо генерале, резервни официрски кор састојао се од укупно три генералштабна, 5.292 пешадијска, 350 коњичких, 486 артиљеријских, 251 инжењеријског, шест артиљеријско-техничких, 274 санитетска, 54 судска и пет жандармеријских резервних официра.<sup>4</sup> Један део српских резервних официра чинили су и добровољци, ратни заробљеници из аустроугарске војске, српске, хрватске и словеначке националности, те Чеси, Словаци, Руси и други припадници словенских народа. Захваљујући пре свега искуству стеченом за време балканских ратова српски резервни официри израсли су у одличан командни кадар нижих тактичких јединица (водова и чета), са којима се по стручности и искуству нису могле мерити њихове колеге из аустроугарске војске.

Старешински кадар српске војске употпуњавали су и активни и резервни подофицири. Они су се у српској војсци добијали из двогодишњих подофицирских школа родова или из трупе, од каплара који су остајали на поновном року службе. Подофицири су се по чинovima делили на поднареднике, нареднике и нареднике-воднике. Школовани су у подофицирским родовским школама: пешадијској у Београду (од 1889), артиљеријској у Крагујевцу (од 1890), коњичкој у Београду (од 1899) и инжењеријској у Нишу (од 1896), или су одабирани од ислуженика у кадровском року који су упућивани на одговарајуће курсеве за подофицире у оквиру пуковских школа, који су трајали непуних пет месеци. У пуковским подофицирским школама учили су се безмало сви предмети предвиђени наставним планом за редовне подофицирске школе. Даље усавршавање подофицира вршено је у трупи, у *Зимским трупним школама* које су радиле у оном периоду када није извођена настава са регрутима.<sup>5</sup> Захваљујући тако обимном начину припреме, по речима предатног аустро-

---

<sup>4</sup> *Ратна ранг-листа резервних официра 1917–1918* (стање 1. јуна 1918), Солун, 1918.

<sup>5</sup> *Први балкански рат 1912/1913 (операције српске војске)*, I (Београд: Војноисторијски институт, 1959), 232.

угарског војног изасланика у Србији генералштабног мајора Ота Гелинека, активни подофицири српске војске разликовали су се много мање од официра него од војника према степену образовања, понашању и одевању. Подофицири су често обављали и официрске дужности командира вода.<sup>6</sup> Резервни подофицири добијани су од свршених ђака више гимназије, више реалке, богословија и учитељских школа, који су по полагању испита за резервног поднаредника имали право служења скраћеног војног рока. За унапређење у више чинове, како активни, тако и резервни официри и подофицири, морали су полагати захтевне испите. За официре то су били испити за чин потпоручника, капетана и мајора, а за подофицире за чин поднаредника и наредника.<sup>7</sup>

Када су у питању обични војници, општа војна обавеза уведена је 1883. године, а сви војни обвезници делили су се на I, II и III позив и трупе последње одбране. Први позив чинили су сви мушкарци старосне доби од 21. до 31. године, II позив лица од 31. до 38. године, а III позив лица од 38. до 45. године старости. Последња одбрана обухватала је омладину од 18. до 21. и старије грађане од 45. до 50. навршене године. Војни рок служио се две године, али је постојао и скраћени рок од шест и девет месеци за ђаке и храниоце породица.<sup>8</sup>

Према војнотериторијалној подели читава државна територија Краљевине Србије 1914. године делила се на десет дивизијских области, али је српска војска ушла је у Први светски рат не успевши да искористи војне могућности нових области стечених балканским ратовима (Ибарска, Косовска, Брегалничка, Вардарска и Битољска дивизијска област). Тако је највећи број јединица мобилисан на територији пет старих дивизијских области (Дунавска, Дринска, Моравска, Тимочка и Шумадијска). Оперативна војска, коју су сачињавали I и II позив, била је састављена из 11 пешадијских дивизија (од чега шест I и пет II позива), једне коњичке дивизије, брдског артиљеријског пука и хаубичке артиљерије.<sup>9</sup>

---

<sup>6</sup> Далибор Денда, „Завршни извештаји аустроугарског војног аташеа у Београду о српској војсци у балканским ратовима 1912/1913.”, У: *Балкански ратови 1912–1913: нова виђења и тумачења* (ур. Срђан Рудић и Миљан Милкић), (Београд: Историјски институт САНУ, 2013), 140.

<sup>7</sup> *Први балкански рат 1912/1913 (операције српске војске)*, I, 232.

<sup>8</sup> Милић Милићевић, *Реформа војске Србије 1897–1900* (Београд: ВИЗ, 2002), 50–53.

<sup>9</sup> Живко Павловић, *Битка на Јадру* (Београд: Графички завод Макарије, 1924), 82.

У састав дивизије I позива улазила су четири пешадијска пука (16 батаљона), један пољски артиљеријски пук (од шест до девет батерија – укупно од 24 до 36 топова) и један коњички пук (три ескадрона). У њеном саставу били су још пионирски полубатаљон, телеграфско одељење и позадинске јединице и установе. Формацијска бројна стања пешадијских пукова I позива износила су од 4.421 до 4.453 човека, 1.398 у брзометним артиљеријским пуковима, 540 у коњичким пуковима, 585 у допунским батаљонима, а у осталим деловима око 3.000 људи. Формацијско бројно стање дивизија I позива пуног састава износило је 25.313 људи, 20.500 пушака и карабина, 20 митраљеза, 36 топова 75 mm, 5.110 коња, 1.538 волова и 1.645 кола.<sup>10</sup>

Дивизије II позива биле су састава три пешадијска пука (12 батаљона), један пољски артиљеријски дивизион (од три до шест батерија – укупно од 12 до 24 топова) и један коњички дивизион (два ескадрона).<sup>11</sup> Укупно бројно стање дивизије II позива износило је око 15.000 људи. Коњичка дивизија састојала се од две коњичке бригаде од по два пука (укупно 16 ескадрона у дивизији) и дивизиона коњичке артиљерије (две батерије са укупно осам топова).<sup>12</sup> Брдски артиљеријски пук имао је девет брдских батерија (36 оруђа), док се хаубичка артиљерија састојала од 15 хаубичких батерија калибра од 120 и 150 mm и једне мерзерске батерије калибра 150 mm.<sup>13</sup>

Оперативна војска била је формирана у три армије, Ужичку војску и потребан број одреда. На почетку рата, у саставу Прве армије налазили су се Браничевски одред (Дунавска дивизија II позива, 3. арт. дивизион и 2. пеш. пук III позива), Дунавска I позива, Тимочка I и Тимочка II позива и Моравска дивизија II позива. У саставу Друге армије биле су Моравска дивизија I позива, Комбинована дивизија I позива и Шумадијска дивизија I позива. Трећу армију чиниле су Дринска дивизија I позива и Дринска дивизија II позива, а Ужичку војску Шумадијска дивизија II позива, Ужичка бригада и Лимски одред.<sup>14</sup> Поред тога формирана су и четири четничка одре-

<sup>10</sup> С. Скоко, „Оружане снаге Србије, Грчке и Бугарске”, *Други балкански рат 1913*, I (Београд: Војноисторијски институт, 1968), 251–259.

<sup>11</sup> Ж. Павловић, *Битка на Јадру*, 82.

<sup>12</sup> Исто, 81.

<sup>13</sup> Милан Раденковић, *Церска операција 1914* (Београд: Војно дело, 1953), 40.

<sup>14</sup> *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца*, књ. I (Београд: издање Главног Ђенералштаба, 1924), 27–28. (даље: *ВРС*, I, Београд, 1924).

да (Златарски – под командом мајора Косте Тодоровића, Јадарски – под командом мајора Војина Поповића, Руднички – под командом мајора Војислава Танкосића и Горњачки – под командом мајора Велимира Вемића) за потребе извиђачко-диверзантских акција.<sup>15</sup>

Трупе III позива чинило је 15 пукова од по четири батаљона,<sup>16</sup> чије је људство коришћено за обављање позадинских дужности, за обезбеђење војних објеката, комуникација и чување ратних заробљеника, а у неким случајевима и као борачки елемент на првој линији фронта.

Укупан број бораца I и II позива износио је 336.063, III позива 52.392, последње одбране 6.220 и 27.756 људи у војним станицама, санитетским и профијантским возовима, тако да је до септембра 1914. укупно је мобилисано 423.441 лице, међу којима 870 виших и 3.869 нижих активних и резервних официра и 1.485 административних чиновника и обвезника чиновничког реда.<sup>17</sup> Више од 80% мобилисаних српских војника и активних и резервних старешина располагало је богатим ратним искуством из балканских ратова 1912/1913. и албанске побуне септембра 1913. године. У новембру је додатно позван под заставу 39.131 регрут и обучени резервиста, а у децембру 1914. године још 26.493 регрута.<sup>18</sup>

Пешадијско наоружање било је врло разнолико и чиниле су га српске и заробљене турске брзометне пушке и карабини система *маузер* калибра 7 mm, заробљене бугарске пушке система *манлихер*, старе преправљене пушке система *маузер-кока* М.80, као и стара руска пушка *берданка* са црним барутом (за III позив и Последњу одбрану). Све ове пушке биле су већ доста истрошене у балканским ратовима, тако да је реално недостајало око 120.000 комада.<sup>19</sup> До краја 1914. из Русије је набављено још 144.000 брзометних пушака

---

<sup>15</sup> Наредба Обр. 577 штаба српске Врховне команде о формирању четничких одреда, Крагујевац, 4. август 1914. године; Војни архив, пописник 3, кутија 93, фасцикла 1, редни број 4/11 (даље: ВА, п.3, к. 93, ф.1, р.б. 4/11); исто и: *Југословенски добровољци 1914/1918* – Зборник докумената (приредио Никола Б. Поповић), (Београд: Институт за савремену историју, 1980), документ број 3, 6–8.

<sup>16</sup> С. Скоко, „Оружане снаге Србије, Грчке и Бугарске”, *Други балкански рат 1913, I* (Београд: Војноисторијски институт, 1968), 252–253.

<sup>17</sup> S (Д. Стефановић), „Губици савезника у светском рату 1914–1918”, *Ратник*, бр. VII–VIII (1926), 124–125.

<sup>18</sup> ВРС, XXII, Београд, 1932, 199–201; Обр. 13845 од 1. маја 1917; Начелник Оперативног одељења Врховне команде – начелнику Ађутантског одељења ВК; Подаци о бројном стању.

<sup>19</sup> М. Раденковић, *Церска операција 1914*, 41.

*Mosin-Nagant* М.91 калибра 7,62 mm.<sup>20</sup> До непријатељске офанзиве у јесен 1915. године српска оперативна војска располагала је са 203.326 брзометних пушака у јединицама I и II позива.<sup>21</sup> Митраље-зи, којих је било укупно 246 (по два вода од по два оруђа на пук), били су система *максим* М.1909 калибра 7 mm.<sup>22</sup>

Од модерних артиљеријских оруђа располагало се пољским брзометним топовима система *шнајдер-кане* М 1907 (47 батерија) и М 1907А (15 батерија) калибра 75 mm, те са девет батерија брдских топова М 1907 калибра 70 mm, брзометним хаубицама М 1910 120 mm (осам батерија) и 150 mm (две батерије) истог произвођача. Поред тога био је коришћен и један број заробљених турских брзометних топова марке *круп* М 1904 калибра 75 mm.<sup>23</sup> До избијања Првог светског рата од ових топова биће оспособљена у радионицама Војнотехничког завода у Крагујевцу три пољска (24 оруђа) и један брдски (осам оруђа) дивизион.<sup>24</sup> У наоружању оперативне војске било је и пет спорометних брдских батерија *дебанж* М.85 калибра 80 mm са по шест топова, 22 спорометне хаубице М.97 калибра 120 mm, шест спорометних пољских мерзера М.97 калибра 150 mm, 17 спорометних дугачких топова калибра 120 mm и 65 застарелих оруђа у градском опсадном парку.<sup>25</sup> Крајем 1914. и почетком 1915. године за одбрану обале од аустроугарских монитора српској војсци стављене су на располагање савезничке тешке морнаричке батерије и минерски одреди. Руска батерија имала је два топа калибра 152 mm, француска три топа калибра 140 mm, док су четири енглеске батерије биле наоружане са по два морнаричка топа калибра 120 mm.<sup>26</sup>

Српска инжењерија по мирнодопској формацији састојала се од два инжињеријска батаљона, понтонирске команде и понтонирског моста. Телефонски и телеграфски материјал за коњицу, артиљерију, пешадију и инжењерију, четири рефлектора, две бежичне телеграфске станице „Телефункен“ и једно балонско одељење били

<sup>20</sup> Руска војна помоћ Србији за време Првог светског рата – Зборник докумената (приредили А.Ј. Тимофејев и Д. Кремић), (Београд: Институт за новију историју, 2014), 104–105.

<sup>21</sup> М. Grahovac, „Бугарске снаге у тројној агресiji против Србије 1915.“ *Vojnoistorijski glasnik*, br. 2, (1985), 151–155.

<sup>22</sup> С. Скоко, „Оружане снаге Србије, Грчке и Бугарске“, 256.

<sup>23</sup> Ж. Павловић, *Битка на Јадру*, 53.

<sup>24</sup> Данило Шаренац, *Топ, војник и сећање. Први светски рат и Србија 1914–2009* (Београд: Институт за савремену историју, 2014), 61.

<sup>25</sup> С. Скоко, „Оружане снаге Србије, Грчке и Бугарске“, 257.

<sup>26</sup> Д. Шаренац, *Топ, војник и сећање. Први светски рат и Србија 1914–2009*, 75–77.

су немачког порекла, укључујући и најмодернија телеграфска и балонска возила.<sup>27</sup> Од војне индустрије Србија је располагала Војно-техничким заводом у Крагујевцу, који се бавио преправком пешадијског и артиљеријског материјала и израдом артиљеријске и пешадијске муниције, ручних бомби и хладног оружја, затим са две барутане у Страгарима и Обилићеву и заводом за узраду војне одеће са испоставама у Београду и Нишу.<sup>28</sup>

У свим гранама материјалне спреме осећала се оскудица, нарочито у одећној и логорској спреми: ни I позив није био потпуно војнички одевен, II позив само делимично (шињел и шајкача), а III позив није имао ништа од војничког одела и обуће. Није било довољно ни мостовог материјала за прелаз преко Саве и Дунава. Војска је располагала и са 57.718 коња, 42.611 волова и 23.558 кола<sup>29</sup>, као и око 60 војних и реквирираних теретних и путничких аутомобила.<sup>30</sup>

После завршене мобилизације 1914. године српско ваздухопловство, које је формирано у саставу инжењерије још 1912. године, располагало је са три исправна авиона (Аеропланска ескадра) и имало два пилота оспособљена за извршење ратних задатака, док је трећи био командир балонске чете, од које је било оспособљено само једно одељење.<sup>31</sup> У априлу 1915. као испомоћ српској војсци пристигла је из Француске једна ескадрила са осам авиона и 99 људи под командом мајора Р. Витреа.<sup>32</sup>

И војни аутомобилски транспорт доживео је велики развој након формирања Аутомобилске команде марта 1915, која је до јесени 1915. године располагала са 334 моторна возила (углавном камиона носивости од 1,5 до 2,5 тоне), којима је поред 329 српских управљало и око 100 француских војних шофера.<sup>33</sup>

<sup>27</sup> Сава Микић, *Историја југословенског ваздухопловства* (Београд: Штампарија Драг. Грегорића, 1933), 60–61.

<sup>28</sup> О српској војној фабрици у Крагујевцу видети више: Živomir Spasić, *Kragujevačka vojna fabrika, 1853–1953* (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1973). Према истом аутору, Војнотехнички завод у Крагујевцу у току 1914. године произвео је или преправео за потребе српске војске 225.000 артиљеријских граната (*Исто*, стр. 127).

<sup>29</sup> S (Д. Стефановић), „Губици савезника у светском рату 1914–1918”, 124–125.

<sup>30</sup> Д. Денда, *Аутомобил у српској војсци 1908–1918* (Београд: Одељење за транспорт СМР МО Републике Србије, 2008), 61.

<sup>31</sup> С. Микић, *Историја југословенског ваздухопловства*, 84–90.

<sup>32</sup> *Исто*, 121 – 123; Видети и: Мари-Катрин Вилату, „Француска и почеци српске војне авијације”, У: *Сто година српског војног ваздухопловства – I* (Историјски развој), (уредник Драгана Марковић), (Београд: Медија центар Одбрана, 2014), 44–49.

<sup>33</sup> Д. Денда, *Аутомобил у српској војсци 1908–1918*, 67, 118.

У току 1915. формиране су још две дивизије, Брегалничка (18.280 људи са 15.638 пушака, 16 митраљеза и 30 топова) и Вардарска (9.530 људи, пет митраљеза и 15 топова),<sup>34</sup> па је српска војска у свом формацијском саставу у време аустроугарско-бугарско-немачке офанзиве у јесен 1915. године имала 13 пешадијских и једну коњичку дивизију, док је до новембра исте године, према подацима српске Врховне команде, упућен позив на мобилизацију за још 207.500 људи.<sup>35</sup> Губици након операција 1914. године износили су 163.546 људи, од којих 22.274 погинулих, 95.695 рањених, 418 контузованих и 45.159 несталих (углавном заробљених) официра, подофицира и војника.<sup>36</sup> Војска је успела да се донекле опорави од ових губитака регрутовањем нових класа регрута и укључењем већ обучених обвезника са територија Нових области (од којих су  $\frac{3}{4}$  били муслимани, Турци, Албанци и Македонци). У марту 1915. године под заставом се налазило 420.597 војних обвезника, од којих су њих 8.897 били официри. Од тог броја 7.447 официра и 343.794 подофицира и војника били су распоређени на територијама у оквирима старих граница Србије пре балканских ратова, док се 1.450 официра и 67.906 подофицира и војника налазило на територијама такозваних „Нових области”.<sup>37</sup> У априлу је позвана трећа партија са 32.015 регрута, међу којима и око 5.500 муслимана.<sup>38</sup> Од укупног броја до јула 1915. године било је 69.984 мобилисаних војника из Нових области. Од тога су њих 54.579 били хришћани, 15.079 муслимани и 326 Јевреји. Проценат обвезника који су избегли војну обавезу са тих територија био је изузетно висок. Дезертера је међу хришћанима било 28,34%, међу муслиманима 31,56% и међу Јеврејима готово 55 одсто.<sup>39</sup> Укупан број дезертера са територија Нових области износио је 29.509.<sup>40</sup> До краја године позвана је у кадар и последња, че-

<sup>34</sup> М. Grahovac, „Bugarске снаге у тројној агресiji против Србије 1915.”, 155, 161.

<sup>35</sup> S (Д. Стефановић), „Губици савезника у светском рату 1914–1918”, 122.

<sup>36</sup> ВА, п-3, к. 56, ф. 4, регистарски број 31/12; Штаб Врховне команде – начелнику Оперативног одељења Врховне команде – доставља Преглед губитака наше војске у рату са Аустроугарском 1914. године (29. 9. 1915).

<sup>37</sup> Александар Недок, Бранислав Поповић, Вељко Тодоровић, *Српски војни санитет у Првом светском рату* (Београд: Медија центар Одбрана, 2014), 94.

<sup>38</sup> ВРС, XXII, Београд, 1932, 199–201; Обр. 13845 од 1. маја 1917; Начелник Оперативног одељења Врховне команде – начелнику Ађутантског одељења ВК; Подаци о бројном стању.

<sup>39</sup> Милош Јагодић, *Нови крајеви Србије (1912–1915)*, (Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2013), 225.

<sup>40</sup> М. Grahovac, „Bugarске снаге у тројној агресiji против Србије 1915.”, 147.

тврта партија, која је према извештају инспектора резервних трупа из децембра 1915. године бројала 618 каплара и подофицира и 26.514 редова.<sup>41</sup>

Према подацима српског министарства војног 30. марта 1915. године српска војска је располагала са 673 артиљеријска оруђа, од чега 389 модерних. Од тог броја 598 топова налазило се у оперативној војсци, а 77, углавном застарелих оруђа, изузев 12 брдских брзометних топова М1907, на територији Нових области.<sup>42</sup> Укупно бројно стање српске војске 6. октобра 1915, на дан отпочињања офанзиве Централних сила, износило је 404.020 официра, подофицира и војника.<sup>43</sup> Пред непријатељску офанзиву у јесен 1915. целокупна српска војска имала је 288 ½ батаљона, 40 ескадрона и 678 топова.<sup>44</sup>

Највеће губитке српска војска претрпела је у време офанзиве Централних сила у јесен 1915. и одступања преко Црне Горе и Албаније у зиму 1915/16. године. Тада је само у заробљеништво у Аустроугарску, Немачку и Бугарску одведено преко 174.000 српских официра, подофицира и војника, док је број мртвих и рањених износио око 94.000.<sup>45</sup> По подацима српског министарства војног од почетка рата до доласка на Крф погинуо је укупно 45.861 српски војник, док је од рана и зараза умрло њих 68.458.<sup>46</sup> Укупан број заробљених припадника српске војске у читавом периоду Првог

---

<sup>41</sup> ВРС, XXII, Београд, 1932, 199–201; Обр. 13845 од 1. маја 1917; Начелник Оперативног одељења Врховне команде – начелнику Ађутантског одељења ВК; Подаци о бројном стању.

<sup>42</sup> Архив САНУ, 14447; Бројно стање артиљеријских оруђа и муниције за њих, Ниш, 30. март (12. април) 1915. године. Било је према попису укупно 252 брзомртна пољска и 32 брдска топа М 1907 и 1907а, осам брдских брзометних топова марке *данглис*, четири турска и 32 аустроугарска пољска брзометна топа, 213 пољских и 18 брдских *дебанжових* топова М85, шест брдских француских *дебанжових* топова калибра 75 mm, четири аустријска брдска брзометна топа, један турски крупов брзометни брдски топ, шест *бродвелових* брдских топова, 32 брзометне хаубице М 1910 калибра 120 mm, осам брзометних хаубица М 1910 калибра 150 mm, 17 хаубица М97 од 120 mm, осам *крупових* заплењених турских хаубица 120 mm, 15 топова 120 mm М97, четири заплењене пољске и четири брдске аустријске хаубице калибра 100 mm, пет *мерзера* 150 mm М97, два стара опсадна топа калибра 120 mm, два стара пољска *крупова* топа.

<sup>43</sup> ВА, п-3, к.4, ф. 1, р.б. 3/1; Бројно стање целокупне српске војске на дан почетка непријатељске офанзиве 23. септембра 1915. године.

<sup>44</sup> М. Зеленика, *Рат Србије и Црне Горе 1915* (Београд: ВИЗ Војно дело, 1954), 148–149.

<sup>45</sup> *Der Weltkrieg 1914 bis 1918*, Bd. IX, Berlin, 1933, S. 287.

<sup>46</sup> Архив Србије, Министарство иностраних дела, Политичко одељење, 1918, ф. 10, досије I.

светског рата износио је, према подацима Централних сила 222.357 официра, подофицира и војника, од којих у Аустроугарској 154.631 (1.031 официр), у Бугарској 38.980 (181 официр) и у Немачкој 28.746 (четири официра). Од тога броја нешто преко 10.000 људи је ослобођено или размењено, док је око 60.000 њих умрло у заробљеништву.<sup>47</sup> У току 1917. и 1918. године из заробљеништва је разменом ослобођено 1.999 рањених и онеспособљених припадника српске војске, од којих 214 официра, девет ђака-наредника, шест чиновника и 1.770 подофицира и војника.<sup>48</sup>

Пред евакуацију из Албаније на Крф бројно стање српске војске износило је 149.750 бораца<sup>49</sup> или 37% од укупног састава пред почетак непријатељске офанзиве. На дан 3/16. марта 1916, према подацима достављеним од савезника преко војног изасланика у Паризу, у Албанији се налазило око 10.000 војника, на Крфу 134.400, у Бизерти (Тунис) 10.624, у Солуну 4.584, док се ценило да се у Епиру налазило између 3.000 и 4.000 људи.<sup>50</sup> Од тог броја на Крфу је од изнемоглости умрло 7.750<sup>51</sup>, а у Бизерти њих 2.524.<sup>52</sup>

Како је након повлачења преко Албаније бројно стање српске војске због великих губитака значајно смањено, Врховна команда је морала да приступи њеној реорганизацији. Француска Врховна команда рачунала је на шест српских дивизија од по 12 батаљона, укупно 72.000 пушака, приближно 140.000 људи и 30.000 грла стоке.<sup>53</sup> Она је планирала да српску војску постепено опреми и наоружа митраљезима, хаубицама, пољским и брдским топовима, али не и тешком артиљеријом, јер је одлучено да се по том питању и питању организације снабдевања ослања на савезнике. Снабдевање српске

<sup>47</sup> О томе видети више: Д. Денда, „Српски ратни заробљеници у Великом рату”, У: *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе* (ур. Срђан Рудић и Миљан Милкић), (Београд: Институт за стратегијска истраживања и Историјски институт, 2015), 269–289.

<sup>48</sup> СВЛ 43/1917; 53–56/1917; 67–70/1917; 93–96/1917; 107–110/1917; 123–126/1917; 135–138/1917; 291–296/1917; 309–312/1917; 321–322/1917; 329–334/1917; 339–344/1917; 363–366/1917; 369–372/1917; 377–378/1917; 176–181/1918; 231–234/1918; 247–250/1918.

<sup>49</sup> ВРС, XV, Београд, 1929, 1–2.

<sup>50</sup> Исто, 64–65.

<sup>51</sup> А. Недок, Б. Поповић, В. Тодоровић, *Српски војни санитет у Првом светском рату*, 200.

<sup>52</sup> Самир Чеми, „Српске избеглице у Тунису током Првог светског рата”, *Војноисторијски гласник*, бр. 2 (2013), 82–83. Према подацима које даје аутор, у Тунис је било евакуисано укупно 17.814 лица, укључујући и цивилне избеглице.

<sup>53</sup> ВРС, XIV, Београд, 1928, 332.

војске у даљем току ратних операције вршили су Енглези и Французи на основу конвенција потписаних у фебруару 1916. године и њихове модификације од 25. јула 1918, када су у снабдевање српске војске укључене и САД.<sup>54</sup> Комплетна српска војска на Солунском фронту опремљена је пешадијским и артиљеријским наоружањем и опремом француског порекла (пушке *лебл-сен етјен* М.1907/15, митраљези *сен етјен* М. 1907, пољски топови *шнајдер* М.1912 калибра 75 mm и хаубице 120 mm).<sup>55</sup> За ту сврху испоручено је 100.000 брзометних пушака за наоружање пешадије, добровољаца, коњице и инжињерије, док је за наоружање артиљерије, коморе, ордонанаса и уопште небораца добијено 20.000 једнометних пушака и 5.000 револвера за наоружање подофицира и редова у артиљерији, који су по пропису о наоружању наоружани револвером.<sup>56</sup>

Према изменама Уредбе о формацији из 1913. од 27. фебруара 1916. године целокупна српска војска распоређена је у три армије од по две дивизије састављене од војника свих позива, слабије јачине него 1914. године. У саставу Прве армије биле су Моравска и Вардарска дивизија. Другу армију чиниле су Шумадијска и Тимочка дивизија, а Трећу Дринска и Дунавска дивизија. Свака армија имала је у свом саставу, поред две пешадијске дивизије, и тешки артиљеријски пук састављен од хаубичког дивизиона 120 mm, хаубичког дивизиона 150 mm и дивизиона од три батерије од по два дугачка топа 105 mm. За сваки дивизион било је обезбеђено по једно одељење муницијске колоне. Поред тога, предвиђене су армијска (резервна) муницијска колона од девет одељења за артиљерију у дивизијском и артиљеријском саставу, телефонско одељење, покретно слагалиште телеграфско-телефонске спреме, инжињеријска алатна колона, мостови трен, рефлекторско одељење, аеропланска ескадрила, армијска провијантска колона од два одељења и армијска пекарска чета.<sup>57</sup>

Пешадијска дивизија имала је у свом саставу две пешадијске бригаде од по два пука, сваки пук по три батаљона, сваки батаљон по три чете и једно митраљеско одељење од четири митраљеза, је-

---

<sup>54</sup> Опширније о конвенцијама видети: D. Vujović, „Francusko-britanske konvencije o snabdevanju srpske vojske za vreme prvog svetskog rata”, *Војноисторијски гласник*, br. 2, (1986), 177–205.

<sup>55</sup> *ВРС*, XV (Београд: издање Главног Ђенералштаба, 1929), 15–17.

<sup>56</sup> *Исто*, 258–263.

<sup>57</sup> Славица Ратковић-Костић, „Војска Краљевине Србије 1916. и 1917. године (Организација и формација)”, У: *Први светски рат – 90 година касније* (уредник Милан Терзић), (Београд: Институт за стратегијска истраживања, 2011) 106–107.

дан пук трећег позива, коњички ескадрон са једним митраљеским одељењем са два митраљеза, команду дивизијске артиљерије под којом су се налазили пољски артиљеријски пук од два дивизиона од по три батерије, брдски артиљеријски дивизион од три батерије, хаубички артиљеријски дивизион од три батерије 120 mm, муницијску колону од шест одељења и артиљеријску радионицу, команду дивизијске инжињерије под којом се налазио пионирски полубатаљон од две чете, лаки (товарни) мостови трен и телеграфско одељење. Санитет се састојао од болничке чете са седам водова, четири пољске болнице, санитетске колоне и пољске марвене болнице. У састав дивизије улазиле су и Војна пошта, профијантска колона од три одељења, муницијска колона и покретна артиљеријска радионица и пекарска чета са пољским пекарама. При штабовима пешадијских дивизија образоване су полицијске секције.<sup>58</sup>

За пренос хране и муниције код српских армија коришћене су енглеске и француске ауто-јединице придодате српској војсци. На дан 23. јула 1918. на служби код српске војске била су три француска аутомобилска одреда и пет санитетских водова, те 10 енглеских ауто-чета са 626 возила.<sup>59</sup>

Ван састава армија, непосредно потчињени Врховној команди били су: Коњичка дивизија (два пука јачине три ескадрона, један пољски и један брдски артиљеријски дивизион), тешка артиљерија (12 оруђа), Муницијска колона, Пиротехнички батаљон, Телеграфско одељење Врховне команде, Управа војног телеграфа, Одељење бежичне телеграфије, Телеграфско-телефонска станица, Војножелезничка инспекција са Командом железничких, поштанско-телеграфских и војностаничних службеника (штаб и три чете), Минерска чета, Штаб Аеропланске чете за целу војску, Аеропланска ескадра (штаб и две ескадриле), Резервна болничка чета са седам водова, Резервна санитетска колона, Санитетски железнички вагони, Главна војна пошта и Коњски депо. За формирање самосталних ескадрила није било ни техничких могућности нити довољно људства. Зато је формирано пет француско-српских ескадрила, од чега две за потребе српске Врховне команде и по једна за сваку српску армију.<sup>60</sup> Од маја 1916. под Саобраћајним одељењем Врховне коман-

<sup>58</sup> Исто, 107.

<sup>59</sup> Д. Денда, *Аутомобил у српској војсци 1908–1918* (Београд: Одељење за транспорт СМР МО РС, 2008), 110–115.

<sup>60</sup> С. Ратковић-Костић, „Војска Краљевине Србије 1916. и 1917. године (Организација и формација)”, 108.

де нашла се и Аутомобилска команда, која је крајем априла 1918. располагала са 21 официром, три обвезника чиновничког реда, 615 подофицира и војника, 139 аутомобила разних типова и врста, 29 мотоцикала и 372 бицикла. Дан уочи почетка артиљеријске припреме за пробој Солунског фронта, 13. септембра 1918, Аутомобилска команда имала је по списку у свом саставу 1.089 лица, а на лицу места њих 869, од којих је мањи део опслуживао српска, а већи део савезничка возила на служби код српске војске.<sup>61</sup>

У јулу 1916. српска војска имала је у трупи укупно 4.626 официра (на лицу 4.303) и 123.849 подофицира и војника (на лицу 111.776).<sup>62</sup> У августу је у армијама било 3.410 официра (од 3.921 по списку) и 92.130 подофицира и војника (од 140.055 по списку) распоређених у 77 батаљона и шест ескадрона са 245 артиљеријских оруђа.<sup>63</sup>

Због великих губитака претрпљених у првим борбама на Солунском фронту и немогућности попуне, крајем децембра 1916. започела је друга реорганизација. Прво су у свим дивизијама расформирани четврти пешадијски пукови, штабови других бригада и Добровољачки одред. Трећа армија расформирана је 28. марта 1917. године, а њене јединице потчињене су команданту Прве армије. Од тада су у саставу Прве армије војводе Живојина Мишића биле Дунавска, Дринска, Моравска и Коњичка дивизија, а у саставу Друге армије војводе Степе Степановића Шумадијска, Тимочка и Вардарска дивизија. У мају 1917. српске армије имале су јачину од 60 батаљона, 12 ескадрона, 364 митраљеза и 316 топова.<sup>64</sup> Војска је у априлу 1917. године имала по списку 5.075 официра и 124.993 подофицира и редова, од којих се у јединицама налазило 3.935 официра и 90.162 подофицира и редова.<sup>65</sup> Како су од тог момента главни извор попуне људства чинили добровољци из САД и бивши аустроугарски војници, руски ратни заробљеници, по жељи Југословенског одбора Вардарска дивизија је преименована у Југословенску дивизију, која

<sup>61</sup> Д. Денда, Аутомобил у српској војсци 1908–1918, 81–92.

<sup>62</sup> Velimir Ivetiћ, „Struktura brojnog stanja srpske vojske na Solunskom frontu 1916–1918. godine”, *Војноисторијски гласник*, br. 3 (1998), 127.

<sup>63</sup> С. Ратковић-Костић, „Војска Краљевине Србије 1916. и 1917. године (Организација и формација)”, 110.

<sup>64</sup> С. Ратковић-Костић, „Војска Краљевине Србије 1916. и 1917. године (Организација и формација)”, 113.

<sup>65</sup> V. Ivetiћ, „Struktura brojnog stanja srpske vojske na Solunskom frontu 1916–1918. godine”, 128.

је ушла у састав Друге армије. Јачина српске војске крајем јуна 1918. године износила је 57 батаљона пешадије, батаљон коњичке пешадије, шест полубатаљона пионира, 18 коњичких ескадрона, 546 ми-траљеза, 1.955 пушкомитраљеза, 294 топова у саставу дивизија, 45 оруђа тешке артиљерије и 57 рововских топова.<sup>66</sup> Пред пробој Солунског фронта, 13. септембра 1918. године, у јединицама, командама и установама налазило се 4.069 официра (по списку 5.033) и 107.151 подофицир и војник (од 136.900 по списку).<sup>67</sup>

У саставу Прве армије налазиле су се 524. и 525. аеропланска ескадрила, а у саставу Друге армије 521, 522. и 523. аеропланска ескадрила.<sup>68</sup> У међувремену је у току 1916. и 1917. у Француској и Грчкој обучен 41 пилот, 46 извиђача и девет механичара, који су знатно појачали особље у француско-српским ескадрилама, што је омогућило да се у јануару 1918. формира I српска ескадрила (од француске 521. ескадриле), а у лето исте године и II српска ескадрила од (од француске 525. ескадриле). Српско ваздухопловство је 1. маја 1918. имало 62 официра, 53 подофицира и 337 каплара и редова. За време пробоја Солунског фронта Српска авијатика располагала је са 71 авионом различитих типова, од којих су половина било бомбардери *бреге XIV* и ловци *спад*. Српске I и II ескадрила располагале су поред тога са око 60 авиона за извиђање и ваздушну борбу.<sup>69</sup>

Током ангажмана на Солунском фронту број српских војника избачених из строја у 1916. години износио је 27.965<sup>70</sup>, од којих погинулих и умрлих од болести 7.208, док је у борбама вођеним 1917. године живот изгубило њих 2.270.<sup>71</sup> Од изласка на Солунски фронт до 29. октобра 1918. године српска војска имала је укупне губитке од 42.735 мртвих и рањених.<sup>72</sup> У заробљеништву је смртно страдало око 60.000 српских официра, подофицира и

<sup>66</sup> С. Ратковић-Костић, „Војска Краљевине Србије 1916. и 1917. године (Организација и формација)”, 114–115.

<sup>67</sup> V. Ivetić, „Struktura brojnog stanja srpske vojske na Solunskom frontu 1916–1918. godine”, 130.

<sup>68</sup> Мари-Катрин Вилату, „Француска и почеци српске војне авијације”, 49–53.

<sup>69</sup> С. Микић, *Историја југословенског ваздухопловства*, 248–265.

<sup>70</sup> А. Недок, Б. Поповић, В. Тодоровић, *Српски војни санитет у Првом светском рату*, 117.

<sup>71</sup> S (Д. Стефановић), „Губици савезника у светском рату 1914–1918”, 131.

<sup>72</sup> А. Недок, Б. Поповић, В. Тодоровић, *Српски војни санитет у Првом светском рату*, 44.

војника,<sup>73</sup> док је 114.000 њих од последица рата остало са трајним инвалидитетом.<sup>74</sup> Укупни повратни и неповратни губици српске војске за читав период рата износили су 369.620 људи.<sup>75</sup> Рачунајући губитке црногорске војске, као и страдања српског цивилног становништва, како на просторима Краљевине Србије, тако и са простора Босне и Херцеговине, Црне Горе, Славоније, Далмације, Лике, Баније, Кордуна, Срема, Баната, Бачке и Барање, била је то висока цена којом је плаћена слобода српског народа и његово уједињење са Хрватима и Словенцима у нову југословенску државу.

## ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

### **Архивски извори:**

Војни архив, пописник 3 (архива српске Врховне команде)  
Архив Српске академије наука и уметности, 14447  
Архив Србије, Министарство иностраних дела, Политичко одељење, 1918.

### **Објављени извори:**

*Службени војни лист* 1917. и 1918.  
*Руска војна помоћ Србији за време Првог светског рата* – Зборник докумената (приредили А. Ј. Тимофејев и Д. Кремић), Београд: Институт за новију историју, 2014.  
*Југословенски добровољци 1914/1918* – Зборник докумената (приредио Никола Б. Поповић), Београд: Институт за савремену историју, 1980.  
*Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца*, књ. I, Београд: издање Главног Ђенералштаба, 1924.  
*Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца*, књ. XIV, Београд: издање Главног Ђенералштаба, 1928.  
*Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца*, књ. XV, Београд: издање Главног Ђенералштаба, 1929.  
*Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца*, књ. XXII, Београд: издање Главног Ђенералштаба, 1932.

---

<sup>73</sup> Д. Денда, „Српски ратни заробљеници у Великом рату”, 288.

<sup>74</sup> Ђорђе Станковић, „Како је Југославија почела”, У: *Први светски рат – 90 година касније* (уредник Милан Терзић), (Београд: Институт за стратегијска истраживања, 2011), 232.

<sup>75</sup> S (Д. Стефановић), „Губици у ратовима”, *Ратник*, бр. IX (1932), 89.

*Der Weltkrieg 1914 bis 1918*, Bd. IX, Berlin: Reichsarchiv, 1933.

*Ратна ранг-листа активних официра и војних чиновника 1914–1915* (стање 15. августа 1915), Ниш: Министарство војно, 1915.

*Ратна ранг-листа активних официра и војних чиновника 1917–1918* (стање 1. јануара 1918), Солун: Министарство војно, 1918.

*Ратна ранг-листа резервних официра 1917–1918* (стање 1. јуна 1918), Солун: Министарство војно, 1918.

### **Литература:**

Вуксановић - Анић, Драга. *Стварање модерне српске војске*.

*Француски утицај на њено формирање*, Београд: СКЗ, 1993.

Вилату, Мари-Катрин. *„Француска и почеци српске војне авијације”*, У: Сто година српског војног ваздухопловства, ур. Драгана Марковић, Снежана Ђокић, 41–53, Београд: Медија центар Одбрана, 2014.

Vujović, Dimo. „Francusko-britanske konvencije o snabdevanju srpske vojske za vreme prvog svetskog rata”, *Vojnoistorijski glasnik*, 2 (1986), 177–205.

Grahovac, Milan „Bугарске снаге у тројној агресiji против Србије 1915.” *Vojnoistorijski glasnik*, 2 (1985), 151–155.

Денда, Далибор. *„Сербский офицерский корпус в годы Первой мировой войны”, Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы: очерки истории*, уредник Е. П. Серапионова, 98–115, Москва: Институт славяноведения РАН, 2015.

Денда, Далибор *„Српска војска у предвечерје епохе ратова 1912–1920”*, У: *Први светски рат и балкански чвор*, уредник Момчило Павловић, 423–436, Београд: Институт за савремену историју, Фонд Руски свет, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Филозофски факултет Универзитета у Бањалуци, 2014.

Denda, Dalibor. „A Professional Army as a Successful factor of war – Case Study: Serbia 1876 – 1918”, *Why do Nations participate in wars andwhy not?*, Proceedings from the 13<sup>th</sup> Annual Conference of the Partnership for Peace Consortium CSWG, Edited by H. E. Raugh and J. Baev, 15–24. Sofia: Military Academy „G.S.Rakovski” 2014.

Денда, Далибор. *„Завршни извештаји аустроугарског војног аташеа у Београду о српској војсци у балканским ратовима 1912/1913”*, У: *Балкански ратови 1912–1913: нова виђења и тумачења*, уредник Срђан Рудић и Миљан Милкић, 125–158. Београд: Историјски институт, Институт за стратегијска истраживања, 2013.

Денда, Далибор. *„Српски ратни заробљеници у Великом рату”*, У: *Први светски рат, Србија, Балкан и велике силе*, ур. Срђан Рудић и Миљан Милкић, 269–289 Београд: Институт за стратегијска истраживања, Историјски институт, 2015.

Денда, Далибор. *Аутомобил у српској војсци 1908–1918*, Београд: Одељење за транспорт СМР МО РС, 2008.

Зеленика, Милан. *Рат Србије и Црне Горе 1915*, Београд: ВИЗ Војно дело, 1954.

Ivetić, Velimir. „Struktura brojnog stanja srpske vojske na Solunskom frontu 1916–1918. godine”, *Војноисторијски гласник*, br. 3 (1998), 122–130.

Јагодић, Милош. *Нови крајеви Србије (1912–1915)*, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2013.

Јовановић, Слободан. *Влада Александра Обреновића, I–II*, Београд: Геца Кон, 1929–1931.

Јовановић, Слободан. *Влада Милана Обреновића, II*, Београд: Геца Кон, 1934.

Микић, Сава. *Историја југословенског ваздухопловства*, Београд: Штампарија Драг. Грегорића, 1933.

Ратковић Костић, Славица. „Војска Краљевине Србије 1916. и 1917. године (Организација и формација)”. У: *Први светски рат – 90 година касније*, уредник Милан Терзић, 101–117. Београд: Институт за стратегијска истраживања, 2011.

Скоко, Саво. *Други балкански рат, I*, Београд: Војноисторијски институт, 1968.

Spasić, Živomir. *Kragujevačka vojna fabrika, 1853–1953*, Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1973.

Станковић, Ђорђе. „Како је Југославија почела”. У: *Први светски рат – 90 година касније*, уредник Милан Терзић, 232–246. Београд: Институт за стратегијска истраживања, 2011.

Стефановић, Душан. „Губици савезника у светском рату 1914–1918”, *Ратник*, VII–VIII, (1926), 124–125.

Чеми, Самир. „Српске избеглице у Тунису током Првог светског рата”, *Војноисторијски гласник*, 2 (2013), 69–85.

Шаренац, Данило. *Топ, војник и сећање. Први светски рат и Србија 1914–2009*, Београд: Институт за савремену историју, 2014.

**Lt Col Dr. Dalibor Denda**, Research Fellow

Strategic Research Institute,

University of Defense, Belgrade

e-mail: dalibor.denda@mod.gov.rs

## **THE SERBIAN ARMY 1914 – 1918**

### **(Numerical strength, structure, formation and equipment)**

#### **(Summary)**

*In this paper the author deals with the changes in organization, formation and numerical strength of the Serbian army during the World war one. The acquirement of armament and military equipment were considered too. The data on casualties and the numbers of Serbian POW's in Austria-Hungary, Bulgaria and Germany are systematized too. The work is based on unpublished documents from Serbian Military Archive and Archive of Serbia, published sources and literature. During the Great War Serbia mobilized some 3.712 active officers and 6.725 those from the reserve. During the first period of war (1914 / 1915) Serbian army formation rose to 13 Infantry and one Cavalry divisions. In this period was mobilized up to 500.000 men. In November 1915 some 207.000 more were called up, but real figures of mobilized are still unknown. Regarding the armament and equipment, from the beginning of war Serbian Army acquired some 144.000 Mosin Nagant M91 Infantry rifles from Russia and some 250 military trucks. Before the Central powers offensive, Army had on disposal 404.020 men organized in 288 ½ infantry battalions, 40 cavalry squadrons. Artillery units comprised 678 guns, of which 389 were modern ones. During the first period of war Serbian losses were 45.861 killed in action and 68.458 deaths from wounds and diseases. During the WWI, 222.357. Serbian army members were POW's, of whose some 60.000 died in captivity. After evacuation and reorganization at Corfu Island, Serbian army had numerical strength of 140.055 men organized in 6 Infantry and one Cavalry division comprised of 77 infantry battalions and 6 cavalry squadrons and equipped with 245 artillery guns and 364 mashinguns. It was equipped with French armament and supported by 5 air squadrons. On the Macedonian front Serbian Army suffered 42.735 casulties and during the Great war 369.620 men, including those wounded.*

**KEY WORDS:** Serbia, Army, World War One, organization, formation, equipment, numerical strength.